Dubbele crisis bij de geesteswetenschappers

Posted on 24 augustus 2019 by Sebastien Valkenberg

De overheid is veel te verwijten, maar de universitaire geesteswetenschappers doen zelf ook hard mee aan het vernietigen van hun professie, zegt Sebastien Valkenberg. En wat is eigenlijk DWEM?

Nog een paar dagen en dan begint aan de Vrije Universiteit in Amsterdam een collegejaar dat nu al historisch genoemd kan worden. Voor het eerst sinds heel lang kun je er géén Nederlands meer studeren. Dit staat voor meer dan een universiteit die zich onvoldoende inspant om een zieltogende opleiding te behouden, zoals de klacht de afgelopen maanden klonk. Het is een symptoom van de staat waarin de geesteswetenschappen verkeren.

Onder de geesteswetenschappen valt een brede waaier aan disciplines, waaronder geschiedenis, de talen en filosofie. Ondanks de grote onderlinge verschillen hebben ze te kampen met vergelijkbare moeilijkheden. Studentenaantallen lopen terug, voortdurend zijn er zorgen over geld, steeds weer moet het curriculum op de schop. En dan is er nog de torenhoge werkdruk. Eind juni luidde een filosoof, historicus,

neerlandicus, koreanist en amerikanist in *De Volkskrant* (29 juni 2019) de noodklok. 'De alfa's zijn boos,' stond er strijdlustig boven het stuk.

Directe aanleiding voor de woede was een maatregel van OCW-minister Ingrid van Engelshoven (D66). Ze was op zoek naar extra geld voor de bèta's en vond dat bij de alfa's. Niet doen, was de boodschap van het bezorgde vijftal, want wij doen ook belangrijk werk. Een terechte waarschuwing, maar wel pas nadat we haar aanpassen. De geesteswetenschappen kúnnen van belang zijn.

Een paar jaar terug schreef de Amerikaanse publicist Fareed Zakaria *Lof van de geesteswetenschappen* (2016). Wat leren studenten als ze zich verdiepen in geschiedenis, talen of filosofie? In een notendop: aandachtig lezen, helder schrijven, overtuigend spreken en analytisch denken. Het klinkt zo basaal, maar dat maakt het alleen maar urgenter om deze vaardigheden onder de knie te krijgen. Een geesteswetenschappelijke opleiding, aldus Zakaria, 'is geen voorbereiding op een baan, het is de voorbereiding op elke baan en op het leven zelf.'

The Lion King

Mooie woorden, mogelijk een tikkeltje geëxalteerd zelfs. Eén maar: de praktijk haalt het niet bij de theorie. Wie wil leren lezen, schrijven, spreken en denken, zoekt zijn heil liever elders. Al te vaak zijn geesteswetenschappelijke publicaties niet de slijpsteen voor de geest die ze zouden moeten zijn. In plaats daarvan getuigen ze van intellectuele schraalte.

Allicht verschijnen er prikkelende studies met opzienbarende inzichten, geen misverstand daarover. Maar als geheel manoeuvreert het vakgebied zich naar de periferie. De overheid die met onvoldoende geld over de brug komt, is maar één oorzaak. Ook moet de hand moet in eigen boezem.

Het probleem is de werkwijze van nogal wat geesteswetenschappers. Ze zien hun studiemateriaal niet als een bron van inspiratie, maar als iets dat moet worden ontmaskerd. De ene keer richten ze zich op boeken, dan weer op films of andere media. Maar de functie van deze bronnen is hetzelfde: ze dienen als getuige à charge. Onbewust geven ze blijk van twijfelachtige denkbeelden. Anderen zien ze niet, maar de wakkere onderzoekers wel, waarna hij heel hard 'Betrapt!' roept.

Kranten vinden het prachtig. Enkele weken terug mocht de Nederlandse Dan Hassler-Forest (Universiteit Utrecht) *The Lion King* analyseren in *The Washington*

Post (10 juli 2019). Een prestigieuzer podium is nauwelijks denkbaar. Des te groter het opzien dat de Media en Performance Studies-wetenschapper baarde met zijn stuk. Na lezing ervan is het moeilijk om je kinderen nog met goed fatsoen mee te nemen naar de nieuwste Disney-film over het leeuwenwelpje Simba dat uitgroeit tot leeuwenkoning. Hassler-Forest: '*The Lion King* is een fascistisch verhaal'.

Wie denkt te gaan naar een spannende vertelling over de strijd om de troon vergist zich. Hassler-Forest ziet er een verheerlijking van het Führer-principe in. Is de 'masculiene grom' waarmee Simba zijn machtsbeluste oom Scar en tegenstrever verjaagt niet alleszeggend? En dan zijn er de dommige hyena's. De gewone bioscoopbezoekers zien hen als gluiperige adjudanten van Scar, die hem helpen de macht te grijpen. Zo niet Hassler-Forest. 'Overduidelijk vertegenwoordigen ze de bruine, zwarte en invalide lichamen (*disabled bodies*) die krachtig worden geweerd uit deze fascistische maatschappij.'

Gletsjers en gender

Voor wie het trucje doorheeft, is het aantal toepassingen eindeloos. Kies een willekeurige bron, leg hem langs de progressieve meetlat van de vroege 21e eeuw, waarna het prijsschieten kan beginnen. Vervolgens noteer je hoe jammerlijk de maker ervan tekort schiet.

Hoe ouder de bron, hoe groter de kans op succes. Het is onvermijdelijk dat je bij auteurs van lang geleden achterhaalde denkbeelden aantreft. En anders is daar nog hun problematisch afkomst: doorgaans zijn het DWEM, wat staat voor Dode, Witte, Europese Mannen. Dat is, voor alle duidelijkheid, geen aanbeveling.

Hedendaagse bronnen lenen zich bijna net zo goed voor een demasqué als de canon. Een tijdje terug liet de Amerikaanse wetenschapshistoricus Mark Carey (Universiteit van Oregon) zien dat de geesteswetenschap in de Verenigde Staten dezelfde neiging vertoont als hier.

Begin 2016 verscheen van Carey het artikel (PDF) 'Glaciers, gender, and science: A feminist glaciology framework for global environmental change research'. Hij slaagde er in de klimaatwetenschap, en dan met name de gletsjerkunde, te verbinden met heerszucht en kolonialisme. Typisch mannelijk, vond hij. Het werd hoog tijd voor het 'feministisch perspectief'.

Het artikel veroorzaakte hoongelach op sociale media. Ondertussen stond het wel in

een peer review-tijdschrift. Bovendien ging het niet om een incident. Een fors aandeel van de geesteswetenschappelijk productie komt op vergelijkbare manier tot stand.

Dat leert een kwartiertje grasduinen in de scriptie-databanken van Nederlandse universiteiten. Je treft er titels in aan als: *'Spiegeltje, spiegeltje': een blik op de verhouding van Sneeuwwitje tot hedendaags feminisme*. En: *The representation of gender and corruption in the US American series 'Narcos' and the Latin American narconovela 'Pablo Escobar: El Patrón del Mal'*. Maar ook: *Genderrollen* in Frozen. Deze titels vormen het topje van een hele grote ijsberg.

Hedendaags esoterisme

Ziehier waarom de geesteswetenschap zo pips op de wangen ziet. Ze is verworden tot een boekhoudkundige exercitie. De koerswijziging binnen het vakgebied laat zich beeldend uitleggen aan de hand van de Italiaanse filosoof Niccolò Machiavelli. Vijf eeuwen terug drukte hij zijn omgang met de traditie nog zo uit: 'Als ik mijn studeerkamer binnenkom, trek ik mijn besmeurde alledaagse kleren uit en steek mij in een koninklijk of pauselijk gewaad. Aldus naar behoren gekleed, betreed ik de eerbiedwaardige hof van de aloude schrijvers waar ik mij, na vriendelijk door hen te zijn ontvangen, tegoed doe aan een voedsel dat alleen mij toekomt en waarvoor ik ben geboren.' Geesteswetenschappers van de oude stempel hadden het gezegd kunnen hebben.

Inmiddels zijn deze beroemde woorden aan herziening toe. De nieuwste generatie zou het anders stellen. 'Als ik mijn werkkamer binnenkom, zet ik mijn computer aan en start ik Excel op. Gewapend met dit spreadsheet-programma en een stevige dosis argwaan pak ik er mijn studiemateriaal bij, waarna ik begin met turven. Elke keer dat mijn bronnen getuigen van de verkeerde moraal zet ik een streepje in de daarvoor bedoelde Excel-kolom, waarna ik mijn verontwaardiging giet in een artikel.'

Een handjevol activisten spreekt deze benadering aan. Maar de studentenaantallen zoals de geesteswetenschappelijke opleidingen tot enkele jaren geleden getrokken? Die krijg je er niet mee. Weinig kans dat het brede publiek zich aangesproken voelt door het morele boekhouden. Daar veranderen extra euro's uit Den Haag niets aan.